

טום רוקמור

טום רוקמור (Rockmore) הוא פילוסוף אמריקאי, פרופסור אמריטוס באוניברסיטת דוקיין הקתולית שבפנסילבניה ובאוניברסיטת פקין הסינית. בין ספריו:

- *Hegel, idealism, and analytic philosophy*, Yale, 2005.
- *On Hegel's epistemology and contemporary philosophy*, Humanities, 1996.
- *Before and after Hegel : a historical introduction to Hegel's thought*, Berkeley, 1993.
- *Hegel's circular epistemology*, Indiana University, 1986.
- *Cognition: An Introduction to Hegel's Phenomenology of Spirit*, University of California, 1997.

1) אינני יודע מיהו החוקר שקורא את הגל כפי שאת מתארת אותו, מאחר שדרך זו לגשת להגל לחלוטין אינה מוכרת לי. לדעתי, זוהי קריאה מוטעית שאינה קשורה לטקסטים. מה שמכונה 'תזת הזהות', שאליה את מתייחסת כדרך אגב, הוא סטנדרט אפיסטמי עבור מה שנחשב כהכרה, והוא בלתי-קשור בתכלית לתפישה של חירות, לא משנה באיזה אופן חושבים אותה. להגל ישנה השקפה על החירות שאינה מבוססת על החירות או קשורה אליה בשום מובן ברור מאליו, וייתכן שאינה קשורה לחירות כלל.

תזת הזהות מופיעה מוקדם מאוד במסורת היוונית, אצל פרמנידס, שטוען, כידוע, ובאופן רב-השפעה, בפרפראזה לא-פורמאלית, שהמחשבה וההוויה הן אותו הדבר. מאחר שהוא כופר בשינוי בטענה שמה שישנו ישנו ומה שאיננו איננו, הרי שהוא חושב על ההשקפה שלפיה תנאי הכרחי לידע הוא לתפוש את העולם הבלתי-תלוי-בתודעה, מעבר לחזות בלבד, כפי שהינו באמת.

הגל, שמושפע מהרקליטוס, ולפיכך מהרעיון שקיים שינוי אוניברסלי, כמו גם מקאנט ומדמויות רבות אחרות בתנ"ך, סבור שבכדי לדעת, עלינו לדעת לצרף יחדיו, בטרמינולוגיה שלו, את מושא ההכרה כפי שאנו מבינים שהינו כשלעצמו, וכפי שהינו עבורנו. פירושו של דבר, באופן כללי ביותר, שהמושא שאותו אנו מתיימרים לדעת, ולפיכך הדבר שאליו אנו מתכוונים

במונח 'ידע', חייב לתאום למושא הבלתי-תלוי-בתודעה. פירושו של דבר, באופן כללי, שתפישתנו את המושא חייבת לתאום למושא של התפישה.

המונח 'מוחלט' מוחדר לאידיאליזם הגרמני על ידי קאנט, ולאחר מכן מנוסח מחדש, בדרכים שונות, על ידי פייכטה ושלינג. בעמדתו של הגל, מונח זה מתייחס למושא הבלתי-תלוי-בתודעה, או לממשות, למה שקאנט מכנה 'הדבר כשלעצמו' או לחילופין 'נאומנון'.

2) לחשוב שהגל פועל – במילותייך – עם "מסגרת שיטתית מובנית ומוגדרת מראש", היא תפישה מוטעית, אך נכון לחשוב שהוא הוגה שיטתי ביותר, בר-השוואה, במובן זה, לאריסטו. המסגרת המושגית ההגליאנית אינה קודמת לניסיון, אלא באה לאחוריו. הגישה של הגל מתבססת על האינטראקציה בין מה שניתן בניסיון המודע, לבין האופן בו דבר זה מובן במישור המושגי שמנסח תיאוריה לגבי אותו הדבר בו אנו נתקלים, ושבו עלינו למשול, כמו שאומרים, בכדי שיווצר ידע. אם הגל מצליח או לא לתפוש את תכני הניסיון, הוא עניין שנוי במחלוקת. הגל מת ב-1831. ב-1841 העביר שותפו לשעבר לחדר, שלינג, הרצאות על ההיסטוריה של הפילוסופיה המודרנית, שבהן הוא טען כי גישתו הלוגית של הגל לא התאימה בכדי לתפוש את הניסיון. את ההשקפה הזו ניכסו שני סטודנטים בסמינר שלו: קירקגור ואנגלס. הראשון קיבל את ביקורתו של שלינג, בנסחו השקפה שנודעה מאוחר יותר כאקזיסטנציאליזם, שהדחף העיקרי שלה הוא לתפוש את הקיום. האחרון קיבל אף הוא את ביקורתו של שלינג על הגל, בנסחו את המרקסיזם. לפי הפרשנות של אנגלס, הגל נע מן התודעה אל העולם, בעוד שהגישה הנאותה היא לנוע מן העולם אל התודעה, כפי שהדבר מודגם בעמדה של מרקס.

ובכן, אני חולק על כך שהמחשבה הליברלית הפוסט-מודרנית העכשווית נובעת מהלוגיקה ההגליאנית. עם זאת, הגל הוא בעל השפעה עצומה, בדרכים שונות, על הדיון המאוחר יותר. טיבעה והיקפה של השפעתו, על פי רוב אינם מוערכים. הטיעון על אודות היותו של הדיון הפילוסופי הצרפתי, על פני מאה השנים האחרונות לערך, סידרה של תגובות להגל – נטען על ידי וינסנט דקומב [Descombes] בחיבור שמכונה 'הפילוסופיה

הצרפתית המודרנית' [Modern French Philosophy]. תיאור מתוחכם של הפילוסופיה הגרמנית ניב תוצאה דומה, אך התוצאה תהיה דומה פחות במקרה של המסורת האנגלו-סכסית.

השאלה בנוגע לאופן בו יש להבין את הקשר של הגל לפילוסופיה העכשווית באופן כללי, היא שאלה רחבה מאוד, רחבה מכדי להגיב באופן מושכל בשניים או שלושה משפטים זהירים. ובכל זאת, די לומר שהגל הוא הוגה היסטורי, אחד ההוגים ההיסטוריים ביותר במסורת כולה. מאז שהגל עזב את הזירה, הופיעה מחדש נטייה א-היסטורית נחושה. התוצאה היא שלאחר הגל, ולאחר הטרנספורמציה הא-היסטורית פוסט-הגליאנית של הדיון – המימד ההיסטורי שעליו הוא התעקש צריך, כמו שאומרים, להתגלות מחדש. במילים אחרות, בכל הנוגע לגישה ההיסטורית, הפילוסופיה לא התקדמה כי אם נסוגה.

3) אני מקבל את טענתו של הגל שהשקפתו היא, כדברייך, הניסוח הפילוסופי של האמת של הנצרות, אך לא את הדבר שאני חושב שאת מבקשת להסיק על בסיס כך. הגל סבור שהפילוסופיה יוצרת תיאוריה של הכרה שמפתחת את התביעה – שהועלתה בתחילה בשלב מוקדם של המסורת – לֶאֱחָדוֹת, או לחילופין לזהות, של המחשבה וההוויה. אף שהגל הוא לותראני, ולדבריו, גאה להיות כזה, גישתו לדת היא קונגטיבית ביסודה. הוא חושב על הדת כעל צורה כושלת של הכרה, המבוססת על ייצוג (Vorstellung), אשר מבקשת לדעת את מה שיכול להיוודע רק לבסוף באמצעות המושגים (Begriffe) של הפילוסופיה, שיודעת רק לבסוף את מה שהדת מבקשת לשווא – ומתיימרת בדוגמאטיות – לדעת. נכון הדבר שהגל הוא נוצרי ולא יהודי, אך עמדתו הבסיסית אינה עמדה דתית כלל, ועוד פחות מכך נוצרית, לבר מן העובדה שכגישה דתית הוא מעדיף צורה של פרוטסטאנטיות. חלוציה של ההשקפה שלפיה הגל הוא, בעיקרו של דבר, הוגה דתי, היו ההגליאנים הצעירים, אשר – למעט המקרה החריג והראוי לציון של אדוארד גאנס [Gans] – היו ממוקמים, לאחר מותו של הגל, מחוץ לאוניברסיטה, ונתמכו בדרכים שונות, מטעמים אחרים, על ידי אלו המכונים "ההגליאנים הוותיקים" או "ההגליאנים האורתודוקסים" שבאוניברסיטה. הקאתולים נמשכים לעיתים קרובות להגל, מתוך הנחה

שהוא בעיקרו של דבר הוגה דתי. אך הוא היה אנטי-קאתולי, וכמו-כן, ביסודו, הוא לא היה הוגה דתי כלל וכלל, על אף ידיעותיו המעמיקות בתאולוגיה, כפי שזו נודעה בזמנו.

א) את מתייחסת לדרידה, שהיה יהודי אך בעיקרו של דבר מתבולל, אם מונח זה קביל; על כל פנים, הוא לא היה בדיוק שומר מצוות. יחסו להגל הוא מורכב וסתירתי. הוא ניכס את רעיון הדקונסטרוקציה מן הטיעון שהגל מנסח בפרק הראשון של 'הפנומנולוגיה של הרוח', שניתן לשכתבו לכדי הטענה: אינך יכול לומר למה אתה מתכוון, ואינך יכול להתכוון למה שאתה אומר. דרידה מיישם גישה זו באופן נרחב, בניסיונו להביס את הגל באמצעות הניסיון להביס את עצם הרעיון של שיטה, ובניסיונו להראות שרפרנס מוחלט הוא בלתי-אפשרי. אין צורך להיכנס כאן לפרטים. אינני רואה שמן הגישה ההגליאנית לפילוסופיה נובע שהנצרות מובילה באופן בלתי-נמנע לחילון. הגל היה מודע לגמרי לחילון ההולך וגובר בתקופתו. ובכל זאת, אינני מודע לכך שהוא טוען שתולדה זו מוכלת בנצרות עצמה, בתור תוצאתה הבלתי-נמנעת. הוא גם אינו טוען – כפי שקרוב לוודאי עליו לטעון אם, כפי שנדמה שאת מציעה, גישתו תופשת את חוק הברזל של הלוגיקה של ההיסטוריה – שהמהפכה הצרפתית, נאמר, הייתה התרחשות הכרחית. הגל סבור שאנו חייבים להבין את ההיסטוריה בדיעבד, מן הפרספקטיבה הנוכחית. הוא אינו סבור – ותהא זו טעות לטעון בשמו – שהוא תפש באופן כלשהו את השתי וערב של ההיסטוריה, כך שאנו יודעים מראש את אשר יתרחש ואשר חייב, למעשה, להתרחש. הוא סבור, תחת זאת, שההיסטוריה אינה ניתנת לחיזוי, מאחר שהדבר שאותו הוא מכנה 'עורמת התבונה', מביס וחייב להביס כל ניסיון שכזה.

ב) התיאור שלך מתאים, פחות או יותר, לפרשנות הדתית של האגף הימני, שלפיה הגל קשור לדת בכלל, ולהשקפה דתית מסוימת בפרט. אני, כמובן, דוחה את הרעיון שהגל הוא הגליאני מן האגף הימני, ולפיכך אני דוחה את עצם הרעיון שהגל מבסס את השקפתו על הגשמתה של הדת בהיסטוריה. ברור הדבר, שהגל גדל בתוך ונמנה עם דת מסוימת. אין זה ברור, ולהשקפתי אין זה נכון, שעמדתו מורכבת מסיפוק תימוכין פילוסופיים לאמונותיו הדתיות. ואולם, יחד עם זאת, אין ברצוני לטעון שדבר כגון זה

שעולה בדעתך, אינו מתרחש בפילוסופיה. להפך, ישנן דוגמאות רבות שכאלה, למשל היידיגר, שלמן ההתחלה ייצג צורה שמרנית במיוחד של קאתוליות, אשר אותה – לאחר המפנה הנאצי שלו שלאחר 'הוויה וזמן', אך בטרם עלה היטלר לשלטון – ביקש לממש בכך שסיפק ביסוס פילוסופי לנאציזם-סוציאליזם.

את אומרת שבחציית הגבול שבין האל והאדם, אובד המוחלט. אך דבר זה היה נכון רק אם הגל היה מחוייב להשקפה על המוחלט שלפיה היה האחרון אובד – או אף יכול ללכת לאיבוד – בדרך זו, דבר שבו אני כופר. אינך אומרת מספיק על מנת לאפיין 'אידיאולוגיה', 'הגמוניה' וכן הלאה, בכדי שאוכל להגיב באופן מושכל. ללא ספק, אחת הבעיות עם האידיאולוגיה היא, שהיא מובילה בחזרה להטעיה ולסופיזם, בכך שהיא גורמת לטיעון החלש יותר להיראות פחזק יותר, ולפיכך, בכך שהיא מוותרת על הטענה לאמת, שהינה מכוננת עבור הפילוסופיה לכל אורך מסורתה הארוכה.

ג) אם היה זה נכון שהתיאוריה של הגל נוסדה על בסיס נוצרי, או שהייתה בעיקרו של דבר נוצרית, למשל – אם הייתה מחוייבת, כלשונך, לדוגמות הנוצריות היסודיות, הרי שניתן לשער שהדיאלקטיקה ההגליאנית תהיה, ביסודו של דבר, בדרך כלשהי, נוצרית. ואולם אני דוחה את ההנחה, ולפיכך אני דוחה גם את המסקנה. הדבר שאותו הגל מכנה 'דיאלקטיקה', אינו אלא גישה אפיסטמית לדבר שאותו הוא מכנה 'הכרה' [Erkennen] – אין לכך דבר וחצי דבר עם הנצרות או אף עם הדת; הדיאלקטיקה אינה מסתמכת על הדת כלל, ומבחינה זו היא נייטראלית לגמרי בנוגע לכל דת ידועה. לכן, אני כופר בכך שהדיאלקטיקה ההגליאנית היא בעיקרו של דבר נוצרית, שלא במודע, שלא במתכוון, או בכל דרך אחרת. בנוסף, אני כופר בכך שהדיאלקטיקה היא שיטה, מאחר שלהשקפתי היא, תחת זאת, דרך להמשיך ולנסות להתגבר על ההבחנה בין מה שניתן בניסיון לבין מה שאנו מסוגלים לתפוש במסגרת התהליך ההכרתי. דבר זה אינו קשור לנצרות, או ליהדות, או אפילו לדת.